

ШЫН

№ 12 (14212)

1990 чыл, январь 14, воскресенье

1925 чылда үндөзлөтүнгөн

Өртгө 3 көп.

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Советинин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

УНЕЛИГ БАЙЛАК

ВЛАДИВОСТОК, январь 13-те. (СЭТА). Ажурлукчун рудазынын байлак курлавыр бар черин Сихотэ-Алинь сызымын кырында геологтар шийчилеп тышкан. Тусуар артемиелерин санал көргөңүн бугаар алдыра, ажурлукчун рудазынын бар болганы ол чер Ыраккы Чөөн Чүкте эңне байла болгаш хай курлавырлар болуп турар.

Унелиг байлакты черин ховар казымал артемиел аэрогеологтук фоточурук тарттырышыкынын дузазы-биле тышкан.

ЛИТВА ЧЕРДЕ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

ВИЛЬНОС, январь 12. (СЭТА-ның тускай корр.). СЭКП ТР-ның Чингине секретари, ССРЭ-ның Дээди Советинин Даргазы М. С. Горбачевтун Литваның аякчы чону-биле ужуражыкынын үргүзүлүзүн. Оң чак чок, багым бири хунуңу бүгү болушкунуарын, аяк-дүма республиканың аякчы чоннарына барып, ужуражык турганын теледәмчыдыларга көргүзүп, радиода дәмчыдып турган. Январын 12-нин хунуңу үптөн эртени солунар шүтүзү совет удурткунуңу хоорайның кудумчуларына завод клубуна, Паралла бажыкына бөсөдөдөрүнүн укмакына калба-биле тайылбырлаан. Аныктарын «Литва-вос ритас» солуну даразында өстөрүн эң көкү черде парлан: «М. С. Горбачевтун Литвада келгени оон СЭКП-ни баштап эгелээгинден бээр эркен бүгү 1767 хунуңунда эңне чугула бодушкунуарын бирээни кылдыр дыка хой политиктиң хайгааракчылар санал турар».

Ийги хунуңу бүгү дургууда республиканың индустриалдык болгаш културлук улуг төвү болуп Шяуляйның аякчы чону-биле оон ужуражыкына барып болгалаан. Ол хоорай наймысалдан 200 аякы километр черде турар. М. С. Горбачев хоорай чүгүлө кирип кээрин билек-ле, Шяуляйның чуртталгалары доранна оон долганш келгенин. Кижилерин бир бөлүңгө чокуштуп челе бергеш, оон утмаанырнын тудуп алганын

транспарантыларыңе ки-чазгейин салган. Шак-ла мындыг элденит «байыр чедришикинени» чогуу кайыш тыпшп кээп турарын тодарашп көрөөдөрүн деп, ол чугаалаан: чамдык кижилер, республиканың «эжелечи шериглерин» үндүрениңе кийирген, чамдыктары— «СЭКП-ни хоорайдээли» деп бииктик кизи хаарлаш чуруп алган болур. Мындыг болгаш өске-даа фактыларын чүгүлө сийден эвес, өске-даа черлерден эвөш эвөсти көрүп болур. Ынчалза-даа топтуг чугаалажып көрөөдөрүн. Күш-аыкчы кижилер Совет Армияның солдаттарын чогуу чамдык көрүп турар бол, Коммунист партияны чогуу чамдык деп көрүп турар бол.

Уннер: Чүдүлүзүңүп көрүп турар, Михаил Сергеевич. Бистер иңдыг кийги-рыларны деткейиңи турар бол.

М. С. Горбачев: Чогууна ол чугула бооп турар, эштер. Чүгө дээрге куш-аыкчы кижилерин, тараачынарнын, интеллигенцияны, аякчыларын туружу кылдык болурудан соңгу үеде аажок нарыыдан республикада байдал улуу-биле хамааржып турар. Ынчаарга бийрлерин тудуп алгаш, оларның-биле херим-нерин бычтал, телевидение экраннарын болгаш солунар арнырнын акыгылар тудуп ол бүгү хөтүктүрүп, ыдалакчылар дээрге шүптүзу анаа-ла хооуун көвүктүрүп, олар бүгү национал кижилерин күчү-шылдыгында болгаш кады аякчыларын

жылгазынга кээп үскөш, өңүп, буступ дүжө бээр. **Ун:** Ындыг хооун көтүк-биле үргүлүч мөслөдөжиринден, дорамчыладыг өстөрүн дынаарындан хөңнүвүс калган. Эңне элденит чүвө чүд дээрге ССРЭ-ның улус депутаттары бестин солуннарга чүвө бикээш, орус улустун, Совет Армияның адынга дорамчылашкынарны кылып турар боор-дур.

М. С. Горбачев: Мен анаа холбаштыр дүүн чугаалаан чүдүдөрүнни улаштыр тайылбырлаар бодайдыр мен. Бирээде: литван, аде тургустунушкунуңу, Литваны катал тургусканын түңнелинде културалык, дылал хөвөр камгалат арттыргаш, боттарын чегинге бугүрүлдиг, хөстүг болуп үмүрлүг болбайн аан. Оон башка боттарын багай байдалда кылдыр болаар болза, силерини шүптүзүңгө багай болганы ол-дур. Оон журуудан улаустарың чамгы эвон божаңдыраш күзөш, оларның бот-боттарына удуур үскүлентир дээш орадалжып турар кижилерин кийгирыңларга алыскаар. Бистер аде тургустунушкунуңу иңдыг болзун дээш эгелээвин болбай бол.

Ун: Михаил Сергеевич, бистер маңа шаг-шаңдан бээр тайбың чурттап келген бил. Бодан-даа көрүнерем, ол хире чылдарда кады чурттап келгениңе, кым, кандыг дыл кырынга чугаалап турарын каңан-да, кым-даа эскербез, чугула чүл — кизи бүрүзүңү шылдаар шаа-биле аякчылар оон бол турган, Амгы үеде ол бүгүңу хунду-леп көрбөс апарган-дыр. Бистин Литвага демократияны иңдыг орук-биле калбарып, хөгжүүр ужурулук чүвө бе? Эде тургустунушкунуңу эгелер тура, иңдыг демократия, хемчээли болгаш кылды-кызыгары чок демократияге чүтүлүп турган биле. Бистер литван черин хундулук-биле көрүп турар улус биле, бистин бурунгуларымыс мөөн дыкы ырак черлерде чыдала болза, бистер аякчыларны хундулук-биле алыскаарымыс хундулук-биле көрүп турар улус биле. Ынчаарга бистин литван черин хундулук-биле көрүп турар улус чүвө бичин-даа үнелесейн турарыл?

М. С. Горбачев: Мен бодарыма, амгы үеде Литвада иңдыг политиканы чорудуп турар — кижилер маңа кандыг-даа партия, совет, аякчы-агыл организацияларын баштаар деп көрдөр эргез бестин чок болур ужурулук.

Ындыг иңдыгы, дорту-биле чугаалаарга дүвүрениң тема талазы-биле бестеда кижилер доранна оон-моон кирип бергенин. Оларның үнери стеткилд ханызындан чачгыларын турган. Хөвөзөн кижилерин наратарың чажы токтуп тургулаан. Оларның бирээни, авиасеттеле заводунуң аякчыны В. Г. Морковина бир эвес анаа РСФСР-ниң хоорайларының бирээниге чурттап чер бээр болза, «бо душ-тулде лег чүдүлден» даарта-даа болза, адырыш аякчыга белегин чугаалаан.

Машина хоорайның кудумчуларына, оон соода бестин элээн каш чеге доктааган болгаш оон утмаанырнын аалчыны канчал-да ур турдар чор дээр күзөли бижыг турган. Олар Москвадан соелуг медалерин сонуурган, Дээди Совет аде тургустунушкунуңу көлөкөл хойбуларын канчаар дүргө хундулук алып деп турарын айтырып турганар. Канчаарга-даа бөсөдөдөрү кол тема — республикада нарын байдалче катал кире бээр турган.

Ун: Оң соода орук Шяуляйның хоорай чоогуче утлапкан болгаш анаа Михаил Сергеевичин «Бридай» колхөстүң аякчы-чилери мапал турганар. Ол аякчы-агыл — эңне чедиктеп сыйзыраан аякчы-агылларын бирээни Ынчалза-даа оларны аалчылар-биле чогуузын кол темазы — кады иччилерин экономика талазы-биле чагар чоруп эвес болган.

М. С. Горбачев: Бистер кизи бүрүзүңгө бүгү чүдүлдер ажи болурун күзөш турар биле. Бир эвес черин үе-чазда тырып эгелээвин иңчилерин салым-чолунга дээр бээр болзувуса, чүдү-даа өтпейн баар.

Ун: Чамдык кижилерин чугаалап болгаш бижип турары шыкшан, орустарны дорамчылашкып турар улус биле, ычтанаш оларны канчаарга-даа удуур оялдыр дивейн турар биле. Ынчалза-даа бистин чамгы-ла билип чадап турар чүдүлүс болза, орустар Шяуляй куруг турар суурларын канчал чер-ле телевиор дамчыштыр шөлээн көрүп шыдаарларыл, боттарын

эвизирээн төрөөн чери дээш оларның чуректерин чүгө саргымайн турарыл.

М. С. Горбачев: А чартык чүс чыл мурунда чүгө база үнүп чурткан литвалар, силерниң-биле алырга, олар база төрөзи черин уттулканы ол бе?

Уннер: Ынчаарга үелер беле эвес турган, оларның боттарын күзөлиң бугаар болбай турган.

М. С. Горбачев: Ол, ол-дур харын. Амдырал албаданан. Дүүн заводка бир бело-рус кизи чүвө чугаалады. Ол Минскиге аякчалды, найгамчыктың республикага чурттап турган болду, ычтанаш оңу база бодунуң төрөзи чуртун каапкан деп буруулар дээр силер бе?

Уннер: Чок, чок, канча-даа буруулаады болбас.

М. С. Горбачев: Ындыг болганда өске националдарның төлөкчилеринин бо республиканың үнүп чоруруче албадашкыны кылдыр биле берип болур өстөрүн этпес херек.

Ун: Ол шын-дыр, ыччалза-даа көдээ аякчы-агылы Россияга база-ла мындыг денчелге чедир кодуур херек. Ынчан бүгү айтырылгар шиттиреттениң бээр.

М. С. Горбачев: Ынчаарга аякчылар атык бесте дээр аарыгып чорук силерде келер турар ышаштыр. Ынчанаш оңу баш удуур болдурус херек чүгө дээрге бир эвес орус черлерин денчел көрүп эгелээр дээр болза, мен бөгүн-даа болза, Ставрополь крайны, Краснодар крайны денчештеринге белем мен.

Уннер: Бисте иңдыг чер чок, Михаил Сергеевич. Ында чер дээрге адың шыкчал.

Уннер: Чүдүлүзүңүп көрүп турар, Михаил Сергеевич. Бистер иңдыг кийги-рыларны деткейиңи турар бол.

М. С. Горбачев: Чогууна ол чугула бооп турар, эштер. Чүгө дээрге куш-аыкчы кижилерин, тараачынарнын, интеллигенцияны, аякчыларын туружу кылдык болурудан соңгу үеде аажок нарыыдан республикада байдал улуу-биле хамааржып турар. Ынчаарга бийрлерин тудуп алгаш, оларның-биле херим-нерин бычтал, телевидение экраннарын болгаш солунар арнырнын акыгылар тудуп ол бүгү хөтүктүрүп, ыдалакчылар дээрге шүптүзу анаа-ла хооуун көвүктүрүп, олар бүгү национал кижилерин күчү-шылдыгында болгаш кады аякчыларын

жылгазынга кээп үскөш, өңүп, буступ дүжө бээр. **Ун:** Ындыг хооун көтүк-биле үргүлүч мөслөдөжиринден, дорамчыладыг өстөрүн дынаарындан хөңнүвүс калган. Эңне элденит чүвө чүд дээрге ССРЭ-ның улус депутаттары бестин солуннарга чүвө бикээш, орус улустун, Совет Армияның адынга дорамчылашкынарны кылып турар боор-дур.

М. С. Горбачев: Мен анаа холбаштыр дүүн чугаалаан чүдүдөрүнни улаштыр тайылбырлаар бодайдыр мен. Бирээде: литван, аде тургустунушкунуңу, Литваны катал тургусканын түңнелинде културалык, дылал хөвөр камгалат арттыргаш, боттарын чегинге бугүрүлдиг, хөстүг болуп үмүрлүг болбайн аан. Оон башка боттарын багай байдалда кылдыр болаар болза, силерини шүптүзүңгө багай болганы ол-дур. Оон журуудан улаустарың чамгы эвон божаңдыраш күзөш, оларның бот-боттарына удуур үскүлентир дээш орадалжып турар кижилерин кийгирыңларга алыскаар. Бистер аде тургустунушкунуңу иңдыг болзун дээш эгелээвин болбай бол.

Ун: Михаил Сергеевич, бистер маңа шаг-шаңдан бээр тайбың чурттап келген бил. Бодан-даа көрүнерем, ол хире чылдарда кады чурттап келгениңе, кым, кандыг дыл кырынга чугаалап турарын каңан-да, кым-даа эскербез, чугула чүл — кизи бүрүзүңү шылдаар шаа-биле аякчылар оон бол турган, Амгы үеде ол бүгүңу хунду-леп көрбөс апарган-дыр. Бистин Литвага демократияны иңдыг орук-биле калбарып, хөгжүүр ужурулук чүвө бе? Эде тургустунушкунуңу эгелер тура, иңдыг демократия, хемчээли болгаш кылды-кызыгары чок демократияге чүтүлүп турган биле. Бистер литван черин хундулук-биле көрүп турар улус биле, бистин бурунгуларымыс мөөн дыкы ырак черлерде чыдала болза, бистер аякчыларны хундулук-биле көрүп турар улус биле. Ынчаарга бистин литван черин хундулук-биле көрүп турар улус чүвө бичин-даа үнелесейн турарыл?

М. С. Горбачев: Мен бодарыма, амгы үеде Литвада иңдыг политиканы чорудуп турар — кижилер маңа кандыг-даа партия, совет, аякчы-агыл организацияларын баштаар деп көрдөр эргез бестин чок болур ужурулук.

Ындыг иңдыгы, дорту-биле чугаалаарга дүвүрениң тема талазы-биле бестеда кижилер доранна оон-моон кирип бергенин. Оларның үнери стеткилд ханызындан чачгыларын турган. Хөвөзөн кижилерин наратарың чажы токтуп тургулаан. Оларның бирээни, авиасеттеле заводунуң аякчыны В. Г. Морковина бир эвес анаа РСФСР-ниң хоорайларының бирээниге чурттап чер бээр болза, «бо душ-тулде лег чүдүлден» даарта-даа болза, адырыш аякчыга белегин чугаалаан.

Машина хоорайның кудумчуларына, оон соода бестин элээн каш чеге доктааган болгаш оон утмаанырнын аалчыны канчал-да ур турдар чор дээр күзөли бижыг турган. Олар Москвадан соелуг медалерин сонуурган, Дээди Совет аде тургустунушкунуңу көлөкөл хойбуларын канчаар дүргө хундулук алып деп турарын айтырып турганар. Канчаарга-даа бөсөдөдөрү кол тема — республикада нарын байдалче катал кире бээр турган.

Ун: Оң соода орук Шяуляйның хоорай чоогуче утлапкан болгаш анаа Михаил Сергеевичин «Бридай» колхөстүң аякчы-чилери мапал турганар. Ол аякчы-агыл — эңне чедиктеп сыйзыраан аякчы-агылларын бирээни Ынчалза-даа оларны аалчылар-биле чогуузын кол темазы — кады иччилерин экономика талазы-биле чагар чоруп эвес болган.

М. С. Горбачев: Бистер кизи бүрүзүңгө бүгү чүдүлдер ажи болурун күзөш турар биле. Бир эвес черин үе-чазда тырып эгелээвин иңчилерин салым-чолунга дээр бээр болзувуса, чүдү-даа өтпейн баар.

Ун: Чамдык кижилерин чугаалап болгаш бижип турары шыкшан, орустарны дорамчылашкып турар улус биле, ычтанаш оларны канчаарга-даа удуур оялдыр дивейн турар биле. Ынчалза-даа бистин чамгы-ла билип чадап турар чүдүлүс болза, орустар Шяуляй куруг турар суурларын канчал чер-ле телевиор дамчыштыр шөлээн көрүп шыдаарларыл, боттарын

эвизирээн төрөөн чери дээш оларның чуректерин чүгө саргымайн турарыл.

М. С. Горбачев: А чартык чүс чыл мурунда чүгө база үнүп чурткан литвалар, силерниң-биле алырга, олар база төрөзи черин уттулканы ол бе?

Уннер: Ынчаарга үелер беле эвес турган, оларның боттарын күзөлиң бугаар болбай турган.

М. С. Горбачев: Ол, ол-дур харын. Амдырал албаданан. Дүүн заводка бир бело-рус кизи чүвө чугаалады. Ол Минскиге аякчалды, найгамчыктың республикага чурттап турган болду, ычтанаш оңу база бодунуң төрөзи чуртун каапкан деп буруулар дээр силер бе?

Уннер: Чок, чок, канча-даа буруулаады болбас.

М. С. Горбачев: Ындыг болганда өске националдарның төлөкчилеринин бо республиканың үнүп чоруруче албадашкыны кылдыр биле берип болур өстөрүн этпес херек.

Ун: Ол шын-дыр, ыччалза-даа көдээ аякчы-агылы Россияга база-ла мындыг денчелге чедир кодуур херек. Ынчан бүгү айтырылгар шиттиреттениң бээр.

М. С. Горбачев: Ынчаарга аякчылар атык бесте дээр аарыгып чорук силерде келер турар ышаштыр. Ынчанаш оңу баш удуур болдурус херек чүгө дээрге бир эвес орус черлерин денчел көрүп эгелээр дээр болза, мен бөгүн-даа болза, Ставрополь крайны, Краснодар крайны денчештеринге белем мен.

Уннер: Бисте иңдыг чер чок, Михаил Сергеевич. Ында чер дээрге адың шыкчал.

Уннер: Чүдүлүзүңүп көрүп турар, Михаил Сергеевич. Бистер иңдыг кийги-рыларны деткейиңи турар бол.

М. С. Горбачев: Чогууна ол чугула бооп турар, эштер. Чүгө дээрге куш-аыкчы кижилерин, тараачынарнын, интеллигенцияны, аякчыларын туружу кылдык болурудан соңгу үеде аажок нарыыдан республикада байдал улуу-биле хамааржып турар. Ынчаарга бийрлерин тудуп алгаш, оларның-биле херим-нерин бычтал, телевидение экраннарын болгаш солунар арнырнын акыгылар тудуп ол бүгү хөтүктүрүп, ыдалакчылар дээрге шүптүзу анаа-ла хооуун көвүктүрүп, олар бүгү национал кижилерин күчү-шылдыгында болгаш кады аякчыларын

жылгазынга кээп үскөш, өңүп, буступ дүжө бээр. **Ун:** Ындыг хооун көтүк-биле үргүлүч мөслөдөжиринден, дорамчыладыг өстөрүн дынаарындан хөңнүвүс калган. Эңне элденит чүвө чүд дээрге ССРЭ-ның улус депутаттары бестин солуннарга чүвө бикээш, орус улустун, Совет Армияның адынга дорамчылашкынарны кылып турар боор-дур.

М. С. Горбачев: Мен анаа холбаштыр дүүн чугаалаан чүдүдөрүнни улаштыр тайылбырлаар бодайдыр мен. Бирээде: литван, аде тургустунушкунуңу, Литваны катал тургусканын түңнелинде културалык, дылал хөвөр камгалат арттыргаш, боттарын чегинге бугүрүлдиг, хөстүг болуп үмүрлүг болбайн аан. Оон башка боттарын багай байдалда кылдыр болаар болза, силерини шүптүзүңгө багай болганы ол-дур. Оон журуудан улаустарың чамгы эвон божаңдыраш күзөш, оларның бот-боттарына удуур үскүлентир дээш орадалжып турар кижилерин кийгирыңларга алыскаар. Бистер аде тургустунушкунуңу иңдыг болзун дээш эгелээвин болбай бол.

Ун: Михаил Сергеевич, бистер маңа шаг-шаңдан бээр тайбың чурттап келген бил. Бодан-даа көрүнерем, ол хире чылдарда кады чурттап келгениңе, кым, кандыг дыл кырынга чугаалап турарын каңан-да, кым-даа эскербез, чугула чүл — кизи бүрүзүңү шылдаар шаа-биле аякчылар оон бол турган, Амгы үеде ол бүгүңу хунду-леп көрбөс апарган-дыр. Бистин Литвага демократияны иңдыг орук-биле калбарып, хөгжүүр ужурулук чүвө бе? Эде тургустунушкунуңу эгелер тура, иңдыг демократия, хемчээли болгаш кылды-кызыгары чок демократияге чүтүлүп турган биле. Бистер литван черин хундулук-биле көрүп турар улус биле, бистин бурунгуларымыс мөөн дыкы ырак черлерде чыдала болза, бистер аякчыларны хундулук-биле көрүп турар улус биле. Ынчаарга бистин литван черин хундулук-биле көрүп турар улус чүвө бичин-даа үнелесейн турарыл?

РСФСР-ниң улус депутаттарының соңгулдаларының талазы-биле Кызыл

№ 129 национал-девискээр соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының

ДЫҢНАДЫ

РСФСР-ниң улус депутаттарының соңгулдаларының талазы-биле Кызыл № 129 национал-девискээр соңгулда округунда депутаттың даразында кандидаттарын өдүртүп соңгулда комиссиязы 1990 чылдың январь 11-де бүртүзгөн.

Гантов Виталий Александрович, 1943 чылда төртүңгөн, «Тувинская правда» солунун үлетүр килдизиниң эргелекчизи, СЭКП кеңигүүнү, Кызыл хоорайда аякчылап болгаш чурттап турар.

Данз Николай Ооржакович, 1958 чылда төртүңгөн, Кызылдың топ электр станциясында котел цегиниң начальниги, кезигин эвес, Кызыл хоорайда аякчылап болгаш чурттап турар.

Киров Сергей Дамбаевич, 1933 чылда төртүңгөн, Тыва АССР-ниң социал хандырылга министри, СЭКП

кеңигүүнү, Кызыл хоорайда аякчылап болгаш чурттап турар.

Котельников Валерий Ильич, 1959 чылда төртүңгөн, аныктарының «Поиск» эртем-техниктиң чогаалыга төвүнүң директору, СЭКП кеңигүүнү, Кызыл хоорайда аякчылап болгаш чурттап турар.

Кремнева Любовь Ивановна, 1945 чылда төртүңгөн, Тыва АССР-ниң саздыг министриниң ораалчызы, СЭКП кеңигүүнү, Кызыл хоорайда аякчылап болгаш чурттап турар.

Мельниченко Виталий Павлович, 1940 чылда төртүңгөн, республиканың Тыва коммунезин өдүрүлгезинин

кол инженерин кеңигүүн эвес, Кызыл хоорайда аякчылап болгаш чурттап турар.

Ондар Галина Седеновна, 1951 чылда төртүңгөн, Кызылдың хлеб комбинатының С чочка-баранка аякчы цегиниң бригадирин, СЭКП кеңигүүнү, Кызыл хоорайда аякчылап болгаш чурттап турар.

Осмоловский Леонид Эльмович, 1947 чылда төртүңгөн, республика эмнегезинин травматология салбырын амызач, кеңигүүн эвес, Кызыл хоорайда аякчылап болгаш чурттап турар.

Оюн Галина Ямырызаевна, 1954 чылда төртүңгөн, Тываның «Тыва тудуг» каттыжымшыкының № 48 ТЭ-де шеверлекчилер бригадирин,

кеңигүүн эвес, Кызыл хоорайда аякчылап болгаш чурттап турар.

Пиче-оол Алтай Николаевич, 1944 чылда төртүңгөн, Кызылда ирүүнүң педагогика институтунуң физика кафедрасында улуг башкы кеңигүүн эвес, Кызыл хоорайда аякчылап болгаш чурттап турар.

Попов Виталий Александрович, 1951 чылда төртүңгөн, Тыва АССР-ниң Чурталга-коммунал аякчы-агыл девискээр бүдүрүлгө каттыжымшыкының чингине директору, СЭКП кеңигүүнү, Кызыл хоорайда аякчылап болгаш чурттап турар.

Слободчиков Юрий Петрович, 1941 чылда төртүңгөн,

Соколов Святослав Алексеевич, 1950 чылда төртүңгөн, Кызылдың автотранс техникумуңуң нарын техника лабораториязының эргелекчизи, СЭКП кеңигүүнү, Кызыл хоорайда аякчылап болгаш чурттап турар.

Черепанов Виктор Алексеевич, 1954 чылда төртүңгөн, шериг кезээнин килдис начальнигиниң политэкономия талазы-биле ораалчызы, майор, СЭКП кеңигүүнү, Кызыл хоорайда аякчылап болгаш чурттап турар.

Щербинин Александр Петрович, 1954 чылда төртүңгөн, № 2 чык автотранспорт бүдүрүлгезинин чолаачызы, кеңигүүн эвес, Кызыл хоорайда аякчылап болгаш чурттап турар.

Слободчиков Юрий Петрович, 1941 чылда төртүңгөн,

ген, Тыва АССР-ниң ростици министрин, СЭКП кеңигүүнү, Кызыл хоорайда аякчылап чурттап турар.

Соколов Святослав Алексеевич, 1950 чылда төртүңгөн, Кызылдың автотранс техникумуңуң нарын техника лабораториязының эргелекчизи, СЭКП кеңигүүнү, Кызыл хоорайда аякчылап болгаш чурттап турар.

Черепанов Виктор Алексеевич, 1954 чылда төртүңгөн, шериг кезээнин килдис начальнигиниң политэкономия талазы-биле ораалчызы, майор, СЭКП кеңигүүнү, Кызыл хоорайда аякчылап болгаш чурттап турар.

Щербинин Александр Петрович, 1954 чылда төртүңгөн, № 2 чык автотранспорт бүдүрүлгезинин чолаачызы, кеңигүүн эвес, Кызыл хоорайда аякчылап болгаш чурттап турар.

Слободчиков Юрий Петрович, 1941 чылда төртүңгөн,

Соңгулдаларга уткуштур

Төп соңгулда комиссиязында

ТӨП СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНДА

● ДЕПШИДИЛГЕ ТҮННӨЛДЕРИ ● ДЫҢНАДЫГЛАР ● ХОМУДАЛАР ●

Тыва АССР-ниң улус депутаттарының соңгулдаларының талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының элчелгиг хуралы болуп эртен.

Соңгулда комиссиязының даргазы Ч. С. Монгуш хуралдык баштайгы айтырыгына хамаарыштыр сөс алгаш, куш-аыкчы коллективтерге, кой-ниити организацияларына болгаш чоңуң чурттап турар чериниң аайы-биле Тыва АССР-ниң улус депутаттарының кандидаттарын депштикениң түңнелдеринге доктаган.

Устүнде адааныыс черлер депутатка кандидат депшидер эргезин аякчалар. Оң түңнелдерин көрүп оуларга, кой-ниити организациялары хой болуп турар. Депутатка кандидат депшидеринге чоңуңураг улуг болган деп чөвөн шак ол байдал бестин көргүзүп турар. Депшидилге хуралдарының республикага инитизи-биле организациясты эртенниң хуралга демделгези. Ынчалзажок соңгулдаларга белеткеддиң чугула ол үе-чаздыны эртенниң чептештер, чазыглар чок деп болбас, тургулаан. Оңу Төп соңгулда комиссиязыга жезт турар телефон медалерин, аас, бинимел-биле-даа киргизсе, хомудалар бадыттар. Чамдык куш-аыкчы коллективтерге депшидилге хуралдарының эртенге соңгулдалар дугайында Хөтүлүк кандидатуралык депшидилге чөвөн шак ол байдал бестин көргүзүп турар. Депшидилге хуралдарының республикага инитизи-биле организациясты эртенниң хуралга демделгези. Ынчалзажок соңгулдаларга белеткеддиң чугула ол үе-чаздыны эртенниң чептештер, чазыглар чок деп болбас, тургулаан. Оңу Төп соңгулда комиссиязыга жезт турар телефон медалерин, аас, бинимел-биле-даа киргизсе, хомудалар бадыттар. Чамдык куш-аыкчы коллективтерге депшидилге хуралдарының эртенге соңгулдалар дугайында Хөтүлүк кандидатуралык депшидилге чөвөн шак ол байдал бестин көргүзүп турар. Депшидилге хуралдарының республикага инитизи-биле организациясты эртенниң хуралга демделгези. Ынчалзажок соңгулдаларга белеткеддиң чугула ол үе-чаздыны эртенниң чептештер, чазыглар чок деп болбас, тургулаан. Оңу Төп соңгулда комиссиязыга жезт турар телефон медалерин, аас, бинимел-биле-даа киргизсе, хомудалар бадыттар. Чамдык куш-аыкчы коллективтерге депшидилге хуралдар

КӨДЭЭ АВТОТРАНСПОРТЧУЛАРДА БОТ-ОРУЛГА-ЧАРЫЛГА

«ЭРЗИН» АТБ-НИНЦ ДУРЖУЛГАЗЫНДАН

ӨӨРЕДИЛГЕДЕН ЭГЭЛЭЭН

Бот-орудга-чарылга деп чогум чүл ол? Ону көдээ черге ажылдар автотранспорт бүүдүрүлгезинге канчаар иреттерин, шийгээдип эгелээр? Коллективтин мурунда өйү көзү тургустунуп келген, бо айтырлырга харынын өөредилге берген.

Пропагандист Б. А. Дамды-биле чугаалаштык. Дээди эртемниг анык специалист — партия райкомунда инструктор, АТБ-нин уадытуучуу С. К. Шойбулчуп-биле иелээ ында экономист өөредилге кичээлдерин эртирүп турар.

Экономиканын ийги айтырлыгы-биле черелештир «Автотранспортта хуула керээ» деп темалыг кичээлдер чоруп турду. Ол талазы-биле литература тыптынын алган бис — деп, Байыр Алексеевич чугаалады. — Икки бүүрү боттары өөренир даалгалар база ал турган. Ийн кичээл эртерге-ле — эачет, чыл түнелинде экламен дужаар. 1988 чылда ону партия райкомунун бирги секретары К. А. Мон хуула алган чүве. Планаттар,

диафильмер дээш янзы-бүрү көргүзүп материалдарын үр-гүлүч ажылдар улус бис, оон башка чүгө чугаалдан хөй чүве билип алдымас.

Ийет, өөредилгеден эгелээн. Оон түнели кандыг болганын пропагандист чижектер-биле тайылбырлап орду: чолочулар артык чарыгдал кылбас дээш кедерч кызар, машиназын ажак камаар, чүгө дээрге «дугуй шимчөөскө» холга алары чо болуур. Хүнүнү ажаллап турар машина саны черле 80 хуудан хөй болуп турарында. Ийн хаманчок халытпас, ыпчалза-даа машина чангыс аай, бензин артыр чарыгдал кылдыр чорурун кичээр. Чүк сайгарылгасы, кывар-чаар чүүдлер камналгасы — бо өстөр чолочуларга анаа шажыкпен алган чүл эвес, олар хүн бүрүнү ажал-херээ, ужурутказы.

Шынал-ла, ындыг бе ол? Ылап-ла ындыг деп бүүрээлдип харылаштык, ону дараазында чүүдлер-биле боттары оралдажыкты.

САЙГАРЫП КӨРЭЭЛИ

Маана тодаргай чижектер, санаашынын херекти билдирер. А олар экономист К. Ф. Кагановичтин холунда.

— Бир чолочуларын рейстерин сайгарып көрөөлөм — деп, Кан-оол Федоровичтен диледим. Ийн рейсти, чорушкуну көрүп деп дугуруштубус — кожугут (прицепти) база ол чокка. Документтерин ажып орташ, В. В. Аягол деп атка таваржы бердирбис. Анаа доктадык.

Маана тодаргай чижектер, санаашынын херекти билдирер. А олар экономист К. Ф. Кагановичтин холунда.

Валерий ол хүн баарда, көрдө чүкүттү, кожугутту машиналыг чоран. Эринден үнерде харын курут, ыпчалза-даа орук ара Бай-Хаактан 12.4 тонна кымыл-тас чүдүрүп алган, а дедир «Кан-Хем» разрезтен 8 тонна хөмүр-даш алгаш эөлкен. Оон чарыгалды найы хире болганым, ортоо 45 рубль, 4 литр аягол — 2 рубль 80 копеек. Гараж ажылдап турары дээш 1 рубльди, машина элендин дээш 17 рубль 07 копеекти, социал камгалал төлөвиринге 2 рубльди тырттырган (мында дугуй элендин), артык (курлавыр дие эки хире) кезек дээш төлөвир кирбээ, ону сөөлүредип тайылбырлай бээр бис. В. Аяголдан ол чорук дээш үнер чарыгал ол-дур — 67 рубль 87 копеек.

Ам ук чолочуларын кирип алган орулгазын азы ажаллап алган ашпааны санаал, 150 километрден ырак черге кожугут чоранда 1 тонна чүк дээш 4 рубль 20 копеекти төлөп бөр чүвү-дир (рагсина). Оон сөөртүп ал парган база экилген чүгүтү тошазын анаа көүдөлүшкө, 85 рубль 80 копеекти демделеп аалы. Бир километр орукту эртерге чолочыга 9 копеек төлөөр, 614 километрге (кээрде, баарда эртинен спидометр барым-даалаан) — 55 рубль 26 копеек. Наттыкшак — 141 рубль 07 копеек. «Хөйдүр» дээринер чадавас, ыпчалажок уламчылаалы.

Чолочуларын бодундан үндүргөн чарыгалын казыл каалтарымыска, 73 рубль 20 копеек арты, кармакче кирер аша ол-дур. Шынал-ла, хөй бооп чадавас, баштай бо-дарага. А бүүдүрүлгезинге чүү хирени ажаллап берген кичик деп бе? Бо-дур, Кызылдан тараа хүлээп алып шийгээтүп «стоп бөр бис» деп, хүлээнип, 76 рубль 20 копеекти икитаныга бижил берген. Хөмүр-даш сөөртүп берген дээш агроулеттер наттыжымчынын МТХ баазы 100 рубль 19 копеек.

Кожуг чок машинага хамарыштыр үстүндө аазанымыс санаашкы бо, ол хүн Валерий Кызылдан 5.5 тонна хөмүр-даш сөөртүп экилген. Ынаар баарда чүк тынбыган ол дугайын сөөлүредип чугаалады. Маана санаашкынын база үстүндө ыкшак кылдыр, чангыс-ла ыпчалар чүвө — кожуг чок машинага бир тонна чүк сөөрткенин дээш төлөөрү 3 рубль 60 копеек. Бо уадада чолочу дөңгүл-ле 11 рубль 40 копеек ажаллап алган, бүүдүрүлгезинге 51 рубль 22 копеек орулганы кириген.

Денип көрөөл: ажаллап алганы — 73 рубль 20 копеек база 11 рубль 40 копеек, орулга киргени — 103 р. 28 к. биле 51 р. 22 к. Моон түнел илден, ол дугайын экономист чугаалады: — Ажылды бистич бүүдүрүлгеге ажыкты бодуларын дээрге-ле машиналарын кожугуту ажаллаары, баарда, кээрде ылап-ла чүкүттү чоруру-дур.

Моон биле холбаштыр бүүдүрүлгенин бичин контора-жылганыга ол эртен ийн чолочулар аразында болган чугааны дамытса черле артык эвес боор.

— Мен чоокку үеде Кызыл ажа албас-тыр мен, бир черде чүк бар чүвө. — деп, бирээзи чугаалаан соонда, кезек үеде оларын үнери дыңлаар-дыналбас апарды. — Дараазында айнык эгелээ.

түде, неделяда найы хире ажаллап алганын, бүүдүрүлгезинге чүү ажаллап бергенин, найы хире намастаны чедип алганын икни билип турар ышакыл. Ол медерелдиг, ээ Боу-биле ажаллап турар. Ындыг болганда ол чогум-на амгы үениң ажыкчымы эвес деп бе?

Бүүдүрүлгедө чолочуларын экономика талазы-биле эрге-ажыктарын аргалы-ла болза, долузу-биле барымдааларын кызыл үеде машина анаа турар апар таварылгада (чижээ, хөмүр-даш разрезинде найы хире ууун «чылан» сөчүр бар ийик) чарыгдар бензинни база агы санал каан, Азы оруу багыт черлерде чоранда. Машинанын марка бүүрүңгө көрдүңен ындыг таблицаны бир өрөөл-де азып каан чорду.

ЧОГУМ ТҮННЕЛИ ЧҮЛ?

Эге баштай бүүдүрүлгеге чүгө хууда херээ турган, азы биргээр чугаалаарга, «бодуну бодун бил, боранын бодун муу». Машина үеде берсе... Аары берзине... Ам ындыг эвес. Хууда керээ артык, ыпчалза-даа дөрт бригада кылдыр организаастагып алган. Баштай чүгө эки чолочулар — бир черге мөөнөшкен — эдер ужурга таварышкан. Чарыш бригадалар аразында база тус-тус чолочулар аразында. Түнел үндүрде барымдаалар чүүдлер: ажылдын ажыкты, сагыла-чурум, хөй-инти ажыл, эдинге хамарылаалы... Социалист чарыш комиссиясы көр, түнелер, коллективтин күш-ажык чөвүленин (даргазы Николай Дамба) үе шийтирилээр. Эртен чылдын он бир айларынын түнели-биле № 2 бригада чүк сөөртүл-

галтер Ямаз Седиевна Садир беран Чыл дүргүзүндө 36 мун тонна чүкүттү сөөртүр турган, сөөрткени 50.7 мун. Чүк сайгарылымы 20.3 хууга хөй кылдыр боттандыган. Чылдын сөөлү айныда, оон үеде, чолочулар база эки ажаллааны илден. Чүк сөөрткени 153, 3 хуу. База бир чугула сан бо: автотранспорттан орулга кирип аларын чыл планы 250 мун рубль турган, ол он бир айлар түнели-биле-ле оранчок ажыр күсөттинне берген, декабрда база элээн немешкен, ары орулга 35 мун. Маана сагындарып, тайылбырлап каалы — 1987 чылда бүүдүрүлгениң карыгазы 27 мун, оон соонда

Чүк сөөрткени 153, 3 хуу. База бир чугула сан бо: автотранспорттан орулга кирип аларын чыл планы 250 мун рубль турган, ол он бир айлар түнели-биле-ле оранчок ажыр күсөттинне берген, декабрда база элээн немешкен, ары орулга 35 мун. Маана сагындарып, тайылбырлап каалы — 1987 чылда бүүдүрүлгениң карыгазы 27 мун, оон соонда

ТӨЛЕВИРИ ХӨЙ БЕ, АЗЫ БҮДҮРҮК ЧҮЛҮҮ БЕДИК БЕ?

«АТБ» чолочулары өмин эртер хөй аша ажаллап ал турар. Арай-ла чиктиг, анаа эвес» дээн утталыг чугаа районда бар. Шынал-ла, чайын, күзүн чамдык чолочулар айда 700-800 чедириптер деп, пропагандист Б. Дамдын база демделген чүвө. Ол чүл? Эш Шойбулчуп ийгилик эргезиниң бодавайн, ажыл-чымарына хөй аша төлө, бүүдүрүлгени хөгжүдүп сайырадырын, оон келир үеин бодавайн турары ол бе?

— Ол шын эвес чугаа-дыр — деп, Седий Кыргыз-ович дөрт харылады. — Ону сан-түн-биле чайлыг көргүзүп болуур. Эки ажылдан кичи хөйү алар апар. Бот-орудга-чарылга дугура ындыг болуур, ыпчал бодап-даа каан чүвө-дир.

Чолочуларын ажыл-ижин, амдыралын билер-ле болгай бис: дун-хүн чок орукта, оозу база дугуруду-ле каалама болбас. Уйгуга-даа чедимейн баар, доңуп, кагып-даа чоруур. Машиназын гаражында, чагал чок-даа болуур. Чамдыкта «бурый»-даа бээр. Чолочу биле чолочу база-ла дөйө эвес, ашпазы эвээш-даа бол, арыг, кыл машинаныг, арыг ийик-хенгиг, айттып каан шактыг ажылдак-саарлар-даа, чегемейин аар-берге, даш чок бол, хөй чүк сөөртүп, ырак черге, калдыр-бертке чоруксаарлар-даа бар.

Бо чурукта оолдар ийги хевирин чолочуларына хамарыш чадывастар. Оларын кичи бүүрүзүн өңир чылын эртен орулганын санап чөлөө, чүк-чүк, харыла-да мун-мун километрлер болган. «Эрзин» АТБ-ниң дөртөн ажыг чолочулары эртен чылын 50.7 мун тонна чүкүттү сөөрткенин. Ол планнаыннан 40 хуу ажыг. Чыл дүргүзүндө автоажыл-агыга улут одал-онда болбаан. Бо ийн факт бени эрзин чолочуларын дугайын хөйү чугаалап турар.

Муриакчулар аразында чүгө үе икни дугайын маана наксы чугаалаал: Серенен Сурун чыл дүргүзүндө чүк сөөртүп планын ийн катал ажыр күсөткен, коммунист Евгений Микит биле Анатолий Чалдыг дыкка хөй бензинни камнап алганын.

ЧУРУКТАРДА: (үстүндө) Павел Дылабаич уадытуу турары, чарыш тилкелерин № 2 бригадын чарык келтирүнер; ийги чарык оролор № 1 бригадын бөдүк чолочулары (бригадир Валерий Аягол).

Чылда 9 мун рубль турган. Чонга ачы-дуза чедир-рин ыкшан, сүг сөөртүрү, көшө ажылдар дээш-ле баар) АТБ боту 3.5 мун рубльге кылдыр планай алган, ол база-ла ажыр күсөттинне берген — 4 мун рубль.

Адак соонда бо талазы-биле бир үнелер. Республиканың агроулеттер наттыжымчынын «Атросервизиниң» автобүүдүрүлгелеринин аазында чарыкка ийги черин көлөш. «Эрзин» эртен чылдын тос айларын түнели-биле 350 рубль «шаалдалыг» диплом-биле шаңнаткан. Бирги черде — Минусинскиде «Зеленоборское» АТБ.

Бүүдүрүлгө сайырап хөгжүвейн, келир үеде эки ажылдарынга баш удуур белектемейн турар бе? — Үстүндө чугааның ол кезининге хамарыштыр сайгараал.

Чүү дээр боор, чоокку үеде чедир бүүдүрүлгениң баазаны арыг тас кылдыр кылдып алар арга турган чүвө-дир. Төлөвиле-даа турган, күрүнө ашпазы «ша, шийгээдип ал-ла көрүңүр» деп берип турган. Чок, херек бөлүсөң, 1985 чылда эгелээр дээн тууду шимчөөйин барган... Бүүдүрүлгүн дилеп-ла, тып-даа болуур ынаан, ыпчалза-даа чангыс өргөн-даа немеш бербес.

Амгы уадытуучулар ыпчал турбаан. Оларга ам кым-даа аша сумама, «чээп алыңар» дээн. «Лимит» дээр чүвези мүн-ле бар, а материалдар... ийе, шын-дыр — чоң Цемент, хоолайлар ыкш эвес, Эрзин черинден кайын өзүп кээр чүвө деп, Беш чыл хуусаалыг чээли ал алгаш, сөөлү ийн чылда одалга черин (котельная) кылды эгелээр, гаражты туудуп алганын. 25 машина турарына таварыштыр төлөвиринге чөргө оларын 43 ма-шиназы мүн-ле кире бөр бооп-тур. Ол дээр, шынал-ла, улут тилкеле болган! Ол-бо черлерге машиналар хондураш, 3-4 мун рубль хөдөш төлөп турганын канчал денээр боор. Чээп алган ашпадан эвээш түн-биле тууду кылдып алган дээр, база-ла багай эвес.

Ыпчанмыже ол херекти чүгө эгези. Ам-даа ийн чус ажыг мун рубль херек, чээли херек. Эш Шойбулчуп чангыс ам мунулууп турар чүвези ол. Күсөткөн-даа, райком-даа черле шаа-биле дузалалар турган, анаа дарга өөрүп оран: чээли-даа алчыл бээр, цемент-даа чедириптер. Бо чылын чээли (база-ла лимиттиг) алар (база, ымырай аас-кежи, ыпчалза-даа туудугу багай болза база-ла кудара-чыг. Чижээ, Кан-Хем КРМК (начальник А. И. Чёвакин) ашпазын аларын алган, одалга черин четче кылбастаап турп берген.

Чогум ам тудар деп турар чүвөлөр кедерч чугула: септеле кылдыр чер, ийги калдыгы кымыл-бу-лун, контора (ам бүүдүрүлгениң контораы кымыл-бу-квартира шөлдүг). «Септеле черин кылдып асы-ысыса, магалы-ла, чүгө боттарымыстың эвес, районун бүтү машиналарын ажаал-чөкөп шыдаар бис...» Бо дээр, Седий Кыргыз-овичиниң «Сын кыры» кызыл-дыр. Чээли херек! Дузалал көрүңер, Республиканың Агроулеттер банкызы канчаар көрүңүр?

АТБ кол нуруузунда совохотарын ажылын кылдып турар болбайн. А олар база-ла машиналардыг болгай, олар лоонган? Автобүүдүрүлгеге олар ырак черден чүк сөөртүп чарыгы кирип турар чүвө-дир. Районда янзы-бүрү албан чөлө-ри, организаациялар бол-ла, болары көрүңер. Оон ангыда — чоңа дуза. Ам-дуза, Эрзинчилер (суур улуту) калдыр-ла-бир чүвө сөөртүрүп алар дээш, талонунга «оттук суу» салып, чолочу хөдөлөп турбас аларган... деп бизкиривчег алай-ла дадаладымыс. Чүгө?

Ол дугайын Байыр Алексеевич-биле чугаалажып ор-

рубльге өскөн, ажылдакчы-лар саны 8 кичээ көвүдөөн, 56 четкен. Оон ынак, Куш-ажылдын бүүдүрүлгүзү ол үеде 26.4 хуу өскөн (1 — 3708 руб. II — 4694 руб.), а ортумак ажыл төлө-вири 4.4 хуу (1 — 1825 руб. II — 1907 руб.) өскөн болду. Азы дензигүүрү 0, 82.

— А нормавис 1.03 чүвө, бир эвес оон көвүдөөр болза, банк бисти ашпадырбас-даа, ол контролдоо-ла тур-гар болгай — деп, Кан-оол Федорович ол кезек чуга-аны түнелде. Чыл-даа түн-нели-биле АТБ «бодун боду-ду чип турар» деп чугаа-тырбас.

КЕДИЗИН БОДАП...

Бүүдүрүлгө сайырап хөгжүвейн, келир үеде эки ажылдарынга баш удуур белектемейн турар бе? — Үстүндө чугааның ол кезининге хамарыштыр сайгараал.

Автобүүдүрүлгө оол-дары хуу кичиңик ажылдын шоолуг-ла кылдыкысас. Та-риф баугаар-даа хөдөлгөн эвээш, ындыг болганда бот-на-даа, бүүдүрүлгеге-даа орулга эвээш, а үе, чарыг-дал хөй үнер, орук-чирик база-ла каалама эвес дийр. Ачы-дуза херектең кичи-бү-рүзүнүн күзели бүтүрү дээш, чоңа-даа, чолочулар-даа ажыкты болуун даш, тодаргай шийтирүүн тыва-ры чугула дээр. Хамык-ла чүвези икни дээр-ле кылдып турар болгай бис.

Ийет, икни дээш. Бүүдүрүлгениң бодунда олче «са-гыс салышкын бар. Ыпчал-ажок база-ла боттуг эвес чылдагаанаарга тептидер. Ийн-үш кичээ ясли-сады, ийн-бир кичээ бакын-балта-ты үстүртүң дилеп, чугаала-жып берчип-не-дир. А-не-гелде хөй. Бүүдүрүлгө чыл-ла хонуп оран, эвээш-ле арыг орулгагы, чедирин чуртап турар. Коллектив бодун бөгү тала-биле халдырчып, чурттаар бакыннардыг, үрүт-чүтүр чуртаар черлерди, «са-дыл-наймакчы» апар үе чер-ле келир. Орук чангыс, арга чангыс: улам-ла бүүдүрүл-гүг, орулгагы кылдыр ажаллаар. Бодавымыс, көдээ автотранспортчулар ону би-лип турар. Боттары бир аш-паны ажаллап алган, бүүдү-рүлгезин ийни экилп тур-бар болза экин ол.

— Ийги орулгандан айыл төлөвирин бээр дээр, чөкөк рейстерден, чоңа ачы-дуза чедиринден шоолуг-ла аша-ш ирбес боор-дур.

Күш-ажыл төлөвиринин чыл системалык шийгелче дугайында семинар чораян чугаалап ора, экономист К. Кагановичты дээн ийик. Ам-даа ханы, бүтү талагы өөренип көр, өскөлдөрдөн өөренип «Бай-Хаакта бо та-лазы-биле элээн дүржүлгө бар дээр чорду, мынар бар мен». Ажыл төлөвиринин фондуну камнаар талазы-биле хемчеглер херек, кур-ламыларын дилээр, тывар апар.

Кол-ла чүвө бүүдүрүлгенин амкитынын улам-на бедиде-ри, оон ачындык совохотар-га, чоңа, янзы-бүрү органи-заациялар, албан черлерин-ге транспорт ачы-дузазын бодулары биле-ле хөйү чедирин, ындыг болганда — районун экономиктиг, соци-ал амдыралын хөгжү-рүңе салышкынын кирери. АТБ-нин коллективинин кол орулгазы ындыг дээш бүүдүрүлгө бис. Эки ажылдарын дээр-ле эки чурттаары, ыпчанга кол-лектив богу база улам бу-рунгар базар, бодунун со-циал, угаан-бодал херекте-дерин хандырар аргаларын көвүдөдүр.

Бүүдүрүлгениң амгы үеде ажаллап, чуртап турарын агал-дүрүлүгезин ындыг дө-мөй бүүдүрүлгелерин ажыл-дакчылары конурун эгел-дөөн бүүдүрүлгө бис. Эки ажылдарын дээр-ле эки чурттаары, ыпчанга кол-лектив богу база улам бу-рунгар базар, бодунун со-циал, угаан-бодал херекте-дерин хандырар аргаларын көвүдөдүр.

АТБ кол нуруузунда совохотарын ажылын кылдып турар болбайн. А олар база-ла машиналардыг болгай, олар лоонган? Автобүүдүрүлгеге олар ырак черден чүк сөөртүп чарыгы кирип турар чүвө-дир. Районда янзы-бүрү албан чөлө-ри, организаациялар бол-ла, болары көрүңер. Оон ангыда — чоңа дуза. Ам-дуза, Эрзинчилер (суур улуту) калдыр-ла-бир чүвө сөөртүрүп алар дээш, талонунга «оттук суу» салып, чолочу хөдөлөп турбас аларган... деп бизкиривчег алай-ла дадаладымыс. Чүгө?

Ол дугайын Байыр Алексеевич-биле чугаалажып ор-

Автобүүдүрүлгө оол-дары хуу кичиңик ажылдын шоолуг-ла кылдыкысас. Та-риф баугаар-даа хөдөлгөн эвээш, ындыг болганда бот-на-даа, бүүдүрүлгеге-даа орулга эвээш, а үе, чарыг-дал хөй үнер, орук-чирик база-ла каалама эвес дийр. Ачы-дуза херектең кичи-бү-рүзүнүн күзели бүтүрү дээш, чоңа-даа, чолочулар-даа ажыкты болуун даш, тодаргай шийтирүүн тыва-ры чугула дээр. Хамык-ла чүвези икни дээр-ле кылдып турар болгай бис.

Ийет, икни дээш. Бүүдүрүлгениң бодунда олче «са-гыс салышкын бар. Ыпчал-ажок база-ла боттуг эвес чылдагаанаарга тептидер. Ийн-үш кичээ ясли-сады, ийн-бир кичээ бакын-балта-ты үстүртүң дилеп, чугаала-жып берчип-не-дир. А-не-гелде хөй. Бүүдүрүлгө чыл-ла хонуп оран, эвээш-ле арыг орулгагы, чедирин чуртап турар. Коллектив бодун бөгү тала-биле халдырчып, чурттаар бакыннардыг, үрүт-чүтүр чуртаар черлерди, «са-дыл-наймакчы» апар үе чер-ле келир. Орук чангыс, арга чангыс: улам-ла бүүдүрүл-гүг, орулгагы кылдыр ажаллаар. Бодавымыс, көдээ автотранспортчулар ону би-лип турар. Боттары бир аш-паны ажаллап алган, бүүдү-рүлгезин ийни экилп тур-бар болза экин ол.

— Ийги орулгандан айыл төлөвирин бээр дээр, чөкөк рейстерден, чоңа ачы-дуза чедиринден шоолуг-ла аша-ш ирбес боор-дур.

Күш-ажыл төлөвиринин чыл системалык шийгелче дугайында семинар чораян чугаалап ора, экономист К. Кагановичты дээн ийик. Ам-даа ханы, бүтү талагы өөренип көр, өскөлдөрдөн өөренип «Бай-Хаакта бо та-лазы-биле элээн дүржүлгө бар дээр чорду, мынар бар мен». Ажыл төлөвиринин фондуну камнаар талазы-биле хемчеглер херек, кур-ламыларын дилээр, тывар апар.

Кол-ла чүвө бүүдүрүлгенин амкитынын улам-на бедиде-ри, оон ачындык совохотар-га, чоңа, янзы-бүрү органи-заациялар, албан черлерин-ге транспорт ачы-дузазын бодулары биле-ле хөйү чедирин, ындыг болганда — районун экономиктиг, соци-ал амдыралын хөгжү-рүңе салышкынын кирери. АТБ-нин коллективинин кол орулгазы ындыг дээш бүүдүрүлгө бис. Эки ажылдарын дээр-ле эки чурттаары, ыпчанга кол-лектив богу база улам бу-рунгар базар, бодунун со-циал, угаан-бодал херекте-дерин хандырар аргаларын көвүдөдүр.

Бүүдүрүлгениң амгы үеде ажаллап, чуртап турарын агал-дүрүлүгезин ындыг дө-мөй бүүдүрүлгелерин ажыл-дакчылары конурун эгел-дөөн бүүдүрүлгө бис. Эки ажылдарын дээр-ле эки чурттаары, ыпчанга кол-лектив богу база улам бу-рунгар базар, бодунун со-циал, угаан-бодал херекте-дерин хандырар аргаларын көвүдөдүр.

АТБ кол нуруузунда совохотарын ажылын кылдып турар болбайн. А олар база-ла машиналардыг болгай, олар лоонган? Автобүүдүрүлгеге олар ырак черден чүк сөөртүп чарыгы кирип турар чүвө-дир. Районда янзы-бүрү албан чөлө-ри, организаациялар бол-ла, болары көрүңер. Оон ангыда — чоңа дуза. Ам-дуза, Эрзинчилер (суур улуту) калдыр-ла-бир чүвө сөөртүрүп алар дээш, талонунга «оттук суу» салып, чолочу хөдөлөп турбас аларган... деп бизкиривчег алай-ла дадаладымыс. Чүгө?

Ол дугайын Байыр Алексеевич-биле чугаалажып ор-

КАТАП БАЗА ӨСТҮРЗЕ?

Саналдар, бодалдар

Планын күсөдери — ху-доду, а ажыр күсөдери — алдар. Республиканын ажыл-агыйлары күрүңгө эйт сала-рынын планын күсөдери дээн чыл төнүзүндө мал-маганын ажаллап, тускайлаш, эйт ромбаның чөдүрүп чору-дуу жөлдөр. Оон ангыда чуртанын чолон хууда мал-

ды салып ал, ук планын арай деп-ле күсөдери. Ынчаарга мал бакынын өздөлүс кү-дүлөр. Дараазында чылда планын канчал күсөдери? Удуртучулары бо айтыр-гудүрүтпес арга чон. Сөөлү үеде Тес-Хем районун совохотары чыгы, өшүк, сар-лыкты база катал өстүрүп, оон эвээш эвес орулганы ал

эгелээ. 1912 чылдын апрельде Шалкытарын кымыгурундан төртүнүгөн Санаа Самбаевич Самба деп икни «О. Шы-на» совохотун девисезинге даңгар-ла кодан төзөңиз на-дарын чоруур турган. Ол өскөлдөрү чалдыр чөри — Лгара, Сердик баштары, а кызыл Хоруу оруунга. Ха-

чы-Сайыр-Аксынын добула-рына чоруур чүвө. Тевелер-нин эзең С Самба 1928 чылда өгөлгөн. Дараазында чылдын Шалкы сумузуна № 1 арбаныга даргалааш, 1936 чылда четкен. Оон соонда АРЭВ үрүңүн дар-галыңга сес чыл ажаллаш, 1948 чылда чедир суму дар-галаан. Карл Маркс аттыг

колхоз тургустуна бөөрге, бодунуң хууда мал-маганын колхоз хөргөңинге салып-ка, улаштыр малчынай берген. Шала совохотундур мен б

ХЕРЭЭЖЕННЕР- ЧОГААДЫЛГАДА

АВАМ

«ШЫННЫ»
НОМЧУУР БНС

Хэрээн жижиг, эр улус- биле бир дөмөй, калдыг- даа мергендир шингэдийн алган. Космонавт, эртемен дээн чымын чок дээр, Улугхүм ажилдаа, хэрээн улус арбын. Боттарын амьдралчы иелдэгид туружун олар хой- нинти ажилтанга бадтынаан.

Хэрээннер аравууда салым-чаланг кижилерни чок деп болбас. Уран чүүлдүн ином-буру талаларында олар шылгарангай чедикши- кинерни чедип ап турарлар. Бир эвес чогаалдыга ажы- лын шөлүктөн кижини хилин- чевеништинингө дөмөйлөр болса, хэрээн кижиге чо- гаалдыга үш дакпыр ар чүүш. Чурчун, сийлбичи, шеве, шүтүктү, ыраалы — калдыг-даа чогаал ажылы хой күштү, улуг берднини- кини, быгыт тура-сорукту бойдустун чаагаын салымга немей негээр. Калдыг-даа аялга, одурт, оюв-хөвир угаан-бодалдын, сеткил-чү- ректин ханызынга төртүтү- нер болгаш уйгу чок дүниер- ниң, парак кызыл иштиң то- лү болур. Тудугжу, малчын, ажылчын хэрээн кижиге дө- мөй талантыгы. Нениң та- лантызын чүгө-даа денип болбас. Ону не-чогаалчы кымдан артык билин, сет- кинден чуруп шылаар.

Хэрээн кижиниң кустуг үеи эвезиң. Өг-буле ажы- лымчы, уруулар кижизидле- зинче, кол болгаш хой-ни- ти ажылычы чаргыдааның артыкы хениң үеде канчал чогаал ажылы кылып четти- гилери? Чүс кижиниң чан- гызы талантылы болуп то- луттур, ол талын-чонуу. Шылга болганда хэрээн чогаалчы кижиге онза ни- чознөгй херек дээрин чуга- лаан-даа ажык чок. Олар- ның ажылдарына чүү чет- пей турарыл, калдыг дуза херетил дээрин үезинде бо- даар ужурулг бис. Бакын- балгады бар бе, амьдралы четчир бе деп айтырып кээр кижилер оларунга тавар- ып, ажытыр арга-сүмезин бериптерти ол хой үе, күш хе- регеттөөсө чүүл.

Бистиң чуртта хэрээн чогаалчыларын федерация- миз тургустунган. Бистиң рес- публикага база ассоциация тургузар кемчеглер алдынып өгөлзөн. Бо чаа рубриканың адаанга чүгө чогаалчылар- ның эвес, артист, композит- тор, даш чонукчузу, улусчу шеве хэрээннериниң чо- гаалдары, оларның дугайын- да очерктерин, чурумалдарын парлаар. Чер-черде таланты- лы хэрээннер дугайында номчукчуларнын чагаалары рубриканың хончүүрине ду- лангаар болгаш чаа аттарын илердерине иде болур.

Редакцияже Севил Юмбур, Сара Соржу, Надежда Нана болгаш өскелер-даа шүдүктө- рин чорудуп, арга-сүмени айтырып турар. Чамдык чо- гаалдарын солун арнынга

парлаан. Бо удаада Улуг- Хемден Кара-ныс Дензин бо- дувун шүдүктөрин чоруткан. Оң чогаалчында мындыг одуртулар бар: «Бере чезер амьдралга турар. Ону чүг- те шүдүк бижип тургаш эр- тирин алган мен. Ажы-шү- жүжүмү амыл эртеринге шү- дүктөр дузалаан. Хүзедир школага башкылап хүзөөш, нежеэ ыш чарып, суглап, чүдүнүп, кыдыраштар хы- нап турда, дун дужер. Хүн- дус чогаал бижир чай мала турар боор. Уруулар удуй бергенде, дүниениң 11 шап- тан ынай хондур шүдүк би- жип турдум. Чамдыкта бир шак удаа, амьдрал чоруп- тар мен. Чогаалчы болур миз деп соругта салган эвес, анаа-ла бижип чоруп-тур- мен. Хэрээн чогаалчыларын деткир дээн эгелзешини мен шынчыгы амьдралычы албадып, харысалганы от- турду. Чоорту биживестеп бар чыткан кижиге мен, ам катал эгелдизим».

Хэрээн чогаалчыларынч амылдап турар байдалы мындыг. Кара-ныс Хири- Хаевна ышкы, боттары ду- жунда шүдүк бижип чоруп кижилер чон аразында хой. Оларынч эки чогаалдарын чога талыштырары — чаа- гай херек.

Чагааларын-биле бие өөртүр боор силер деп бую- реп артыкмыс. Идеология килдиз.

Чырык чезден амам чидип, ажыт кирген. Чырыктыктыг сактымышынар артып калган. Соңкай турган, баскан изин уламчылап, Соругдалын шылдыгы кылып чор мен. Аал жожа, ырактан-на чонун бодар. Аж шайгыт, чугаа сооткур, элтир-элдек. Амамнын сөзи толугт чагай чачылдадык Атаал салбайн, төлүктү-не дөмөсөөт мен. Амам бо-ла өстөгөйге чочоан болган. Амьдрал аас-кежиге чоруп чор мен. «Уюу база аавач-ла олчана-ды» — деп Улус мени дөмөйлөрүн күзээр-дир мен.

Урууларым — чагай чыдын таалап тынар чечентерин! Урууларым — оруум улай ийне истээр салгалдарым! Ажыл-ише журтталга сорук килер. Аскам-кежиге, өөрүштүк — чаштарым. Бакын-иштен могай берген чанып кээр ме. Бакым уткуй чалтангылар чаржып келер. Мойкум, ооргам, хоню ор олурун аар. Могай-шылан мага-богум серген келер. Орла-эреэ, наткы-хөгүл өзүп ораб. Ондагай-ла салым-чодуд часыпбайлар. Алдан хонийлу, арат чонум ажымыда, Аас-кежиг бүрүн бүргээн не-дир мен.

УРУУЛАРЫМ- ЧЕЧЕКТЕРИМ

Кеним уруг Кедейге-ле толугт кижиге. Кежеэ диттиң, хоор чонга мактаган-даа Арбын чонугт, аштыг- чеминг. Ажы-толугт, алдын толугт. Кеним уруг Шончалыйн, Шолбаанын

Шораанын, Шеңге кызын Чеселешти чедиптер. Черин кызым — чечектер-ле. Кеним уруг Оңза бажыг найрадык, Огулм өңүң өөрүштүк, Ажы-толугт аас-кежиге. Амьдрал каасталым. Кара-ныс ДЕНЗИН.

КЕНИМ УРУГ

ӨҢНҮҮМ БООРГА...

Шоодуг

Ону шенелде тудуг дээр чораян. Дөөвиринге чедир тудуп үне берген бажының бетин таланы ханазында кы- зыг лоуң бар. Ында: «Эш- тер тудугчулар! Шенелде тудугту тергениң эки шың- ыр болгаш магадылаа пас- порттук кылдыр тудула- ныр!» деп кыйгырып кайы ырактан көстүп турар. А оң адаанда мындыг сөстөрүн немеп каан: «Чурттакчылар биске четтиргениң илердир».

Ол тудугда мээң чакымдан өңүңүм, чангыс класска ка- ды өөренип чораян эжим Василий Дүктүг-оол прораб болуп амьдрал турар. Хамык иделет ында. Ынчангаш ко- чалым чайышаан, ол шенел- де тудугже басыптым.

Василий тудугун шыл- дын бажычы көрдүк, ан- да кранын бадырған чүтүгүн башкарып, холдарын чайы- шаан командылап тур: «Өрү, куду, ол талаже, солагай талаже!»

— Экин, Вася! — деп ол чайланы бээрге, меңдидим.

— Экин, энин, — деп, ол холумдан сегирип албышап, хөөрөдү. — Көрүшпезинист- тен бээр үр-ле апарды. Че, калдыг херектиг хал чор сен?

— Колданып чор мен, Ва- ся! — дидим, — хениңг чү- гайда берип көр. — Кайы хире херетил? Тергиниң чугай боор. Бир са- мосвал ишти бе, азы ийн бе?

— Чок-чок, чангыс кочал ишти. — Дөө эндерик төктүп чы- дар чугайдан уруп ал, адыр, хүүрек алгаш дузалажып- тайн. Херек болза бүдүн машина иштин-да берип бо- лур мен. Тергин-не чугай... — Четтирдим. Чангыс ко- чал четир.

Чугайны — кочал — долдур уруп алганышта Вася хе- нерген айтырды: — Ону канчаарын ол? — Бажымын чугайдап алдым дээш — дидим. Вася бажым дырбанды. Ону хүүрэн черже омпан-

наш, дужаады: — Дедир төвүт! — Чүгө? — Төвүт дидир мен — деп, ол чугаалады. — Төвүт, эжим, боорга чугаалап тур чүдү. Бо чугаабиле бажымын чугаалап аар болузда, килди- чон көргөниң ол, ийн ай болган-ла хоорлуп каар. Оң орнуна мында ырак эвесе бир ирей бар, он салдып ал, адресин айтып берейн.

Ол иреден алган чугайым, шынап-ла, тергин болган. Бир хүн Васяга таваржы бергеш, четтиргенимиң иле- редип, эки чугай дээш, жу- рашканымыс дээш «бичин чүвө» таарыштырлар деп бойдай бердизим. Магазинче киргеш, шил-биле кады се- ледия деп дустуг балык алыр деп — бардымыс. Салгыт- ырактаны талыктыр мен. Ийн балык деңдизеп бээрин оң дидим.

— Болдуң чирин ол бе? — деп, Раечка ылавылды. — Ийе, бо эжим-биле ка- ды четтирер бис.

— Ынчаарга ону албаар — деп, Раечка сүмелдиди. — Чытталы берген болдур ийин. Бирак эвесе коопера- тив бар, мыда кайгамчык ка- дырдылар бар, оларны та- ныш-чүрүштерге салып ту- рар. Оң силерге эжеп бе- рейн. Тайбыр улутузма бо магазинде балыкты бербес кижиге мен.

Бажынга бир шил арага- ыс кижик, кайгамчык кыр- дырдылар чип, хөөргөңүр оң бис. — Чувур даараар черинде хөөсөр ышажыңчыла? — деп, Вася мени «баймысап» ор. — Ажыл-иштер кайы хире чо- руп тур мынаң?

— Эки — деп алыс шы- нын чугаалап ор мен. — План-салаан куустоттин ту- рар, чажыларын чогуур ба- шалаа — кылап тур бис. Шандал акшаны база ап келдизим.

Васяга хой-ке түдүдериң чугаалап, чедикшилерини- ти хөөрөп ор мен. Кижик элзөн ыт чок дыйнак ор- га тураскааткан. 1969 чыл- да ук делегеле доктаамал амьдрал болу берген. Курнадалгалдык 70 ты- лынын дүргүзүндө анаа улуг өскерлетелер болулаан. Курнадалгалдык хүлээлте- лерин амы үеде элзөн кал- барган. Унедиг чүдүдериң Курнадалгал хүлээп ал, улус амьдралыңың херек- телдеринге берип турган. Чангыс шынарлыг амаа- тарым болгаш өскө-даа чүгү-

— Ынчаарга ону албаар — деп, Раечка сүмелдиди. — Чытталы берген болдур ийин. Бирак эвесе коопера- тив бар, мыда кайгамчык ка- дырдылар бар, оларны та- ныш-чүрүштерге салып ту- рар. Оң силерге эжеп бе- рейн. Тайбыр улутузма бо магазинде балыкты бербес кижиге мен.

Бажынга бир шил арага- ыс кижик, кайгамчык кыр- дырдылар чип, хөөргөңүр оң бис. — Чувур даараар черинде хөөсөр ышажыңчыла? — деп, Вася мени «баймысап» ор. — Ажыл-иштер кайы хире чо- руп тур мынаң?

— Эки — деп алыс шы- нын чугаалап ор мен. — План-салаан куустоттин ту- рар, чажыларын чогуур ба- шалаа — кылап тур бис. Шандал акшаны база ап келдизим.

Васяга хой-ке түдүдериң чугаалап, чедикшилерини- ти хөөрөп ор мен. Кижик элзөн ыт чок дыйнак ор-

— Силерге чаа чүвүр да- радып алыр деп бодай бер- дим — дидир. — Боудуга бе?

— Ийе, боудуга, дышта- ныр хүнде кедер чүвүрүм бакыраан, магазинде чаа хеп ковартаң. Оң орнуна силерге даараттырп алдым. — Ындыг-ындыг — деп чөпчөзөңүр ор мен, ол хи- ремде бажыма бодал чүгү- рүк атыгы маңы-биле дө- мөй, кижиге эжин канчал хо- мудадыр боор, ол мени база бодал болгай.

— Вася, — дидим, — бис- ке чүвүр даарадыр деп тен- ве, өңүңүм бооруга чугаа- лап тур мен, он орнуна мында бир угбай бар, анаа сени чедире берейн. Ол тер- гин эки кызыл бээр.

Кал хонганда Вася най- гамчык чүвүрүң недикши басып тур. А биске даар- кан болза та кедер, та кет- пес. Вячеслав САЯН.

ШАГАА КАЖАН БОЛУРУЛ?

Чөөн чүк улустарының чыл санаашкынын өзүрар Чад чылдыг келери ангы- ангы чурттарда чангыс ай эвес: Кылаттын шагаам элзөн эртекиң келер — бо чылдыг шагаанын олар ия- варь 27-де байырлаарлар. Төвүт, моол, бурят, тыа улустарын шагаам чы чыл- дың февраль 26-да эгелээр. Тайбырларга мындыг бо ар- тин чилар сарыгзамар Чылан чылы февраль 25-те төнөр, ол хүн болза шага- нын бүдүүзү болур: ал А-т чылынын шагаа айы — Ак айнын бирги хүнү азы ша- гаа хүнү февраль 26-да болу- рду. Бо Чылан чылы төвүт, моол, бурят, тыа календарь өзүрар артык айлыг (өскөр чугаалаарга, 12 эвес, а 13 айлыг), ынанган бистиң Шагаамыс февраль төңүзүң- де болур апаар-дыр. Февраль 26 дээрге соолгу недикшиң бир дугаар хүнү, ажалы хүнү-дур. Ынчангаш, мени бодармын, Шагаа бу- ланын февраль 25-те — улуг-хүнде эрттире элтир болур ышак деп санаар-дыр мен. Каадыр-оол БИЧЕЛДЕП, ТДЛТЭШИ-нин дыл, бижик секторун улуг эртем амьдралчымы.

ШУУГААЗЫННЫҢ АЖЫЫ ЧОК

30-40 чылдарда болгаш 50 чылдар эгезинде Тывага болган репрессияларны «Шын» солун баштап чырыдып эгелзэн. Ону кылдыра, бөгүн чугаалашкан, даарта дораян эгелзеп бербоз. Белетким амьданы элзөн үр үе дүргү- зүндө чорудуп, эртемен дээн чымын чок дээр, Улугхүм ажилдаа, хэрээн улус арбын. Боттарын амьдралчы иелдэгид туружун олар хой- нинти ажилтанга бадтынаан.

«Шынның» аршынарыга үжөн-дортен чылдарда бол- гулаан репрессияларынч ма- териалдары үшмөй турар дээш номчукчуларынч хо- мудалары турган. База кал- чазыг кылмындын оварымын, хынаттынмаан материалдарын чырытпайн турганы шың. Ынчаарга ав- торлар материалдарынч да калдыг-даа архивке үне- дилеп албаан, дышаан, көр- ген чүдүдериң бижзөн бол- гулаар. «Тывааның амьдла- ры» солуга Оюн Полат, Михаил Шур-оол оларынч үндүргүзүн чүдүдериң, ре- прессияларны сайгарыныга киржин турар кижилерниң сеткилинге конгус таарыш- пав. О Полат болза, конгр- лар херетти кылганмыс шын дээрге шинтеш үндү- рген, репрессияларны Тока баштап турган, оң адаанда кижилер күсүседиңилерин турдубуз деп тайылдыраан. Ынчаарга Тока репрессия- ларны канчаар удуртуп, ИХЯ амьдралчыларынга калдыг айтышыны берип турганын ол тодаргайлаван. Төгү дугайында чугаа чо-

рудуп турар болганышта, барыдаапар чиге турар жуурулуг. Анаа аас-биле То- ка буруулуг деп каарга, бу- зурел калган-даа чигиничи болуп артып каар.

Ол-ла солуга пенсионер Михаил Шур-оол «Уе-челдер чырыкты сактып олур» деп чүдүлү үндүргөн. Ында ол Токаны дорту-биле канар- тып, Тывага репрессияларын боттаңдырган Оюн Полат чи- жекти кижилерин кем-бу- руузуң Токаже чая каан ту- рар. Калдыг барыдаапарга даянып алган, ол үндөг дидим түнөк үндүрүп тура- рым? Шур-оол боду Тока районун улус судьялы тур- ган, Токага кыстырын, оң айтышыкы-биле амьданып- дан дүжүртүп каапканын сактып бижзениң номчукчу- лар билер боор. Шынында М. Шур-оол судья албан- хүлээлгениңден канчал хала- жы бергениңиң дугайында архив документинде мын- ча диген: «1953 чылдың март 28-те болган СЭКП Тыва обкомунуң бюрорунун 23 дугаар- лык протоколундан ушта би- жилге.

М. А. Шур-оолдун ажы- лынын дугайында. СЭКП Тыва обкомунуң бю- роунуң доктадырың болза: 1. Арага-дарыга үргүлүч сундугурунуң база мораль- амьдрал таламыс деле са- дарашкыны дээш, Тока ра- йонунуң улус судьялы хү- лээлгезинде М. А. Шур- оолду хостар.

2. Тока районунуң улус судьялынын сонгулаарынга хуусаа бетинде эртирер тур- гунда айтырымы РСФСР- ниң Дээди Советиниң Пре-

зидиумунуң мурунуга тургу- зарын област Советиниң куускоонуга (А. М. Чымба) дагары.

СЭКП обкомунуң секретары А. В. Анкудинов». Бо документтен алгаш көөргө, Токаның айтышыкы мын чок. Шур-оол боду юрист кижидир. Паралла да- мчыштыр мындыг нугла кы- лырга харысалга анаагы- рын билер боор. Оон ынай М. Шур-оол репрессияга на- ра чакыдан таваржып кел- генин бир автор биске би- жизон. Ол дугайында ылавы- ларыма, фактылар бадты- каттырмай барган.

Чоокта чаа тыа раднонуң дамчыдылыгына Михаил Шур-оол чүвө чугаалап тур- ган, ТАР-ның истелге, шүгү- г орнаарыңгы амьданыга Тока хол киржин, барык ону үндүрүп турган диди. База калдыг барыдаапарга ол даянып алгаш ийне дэңил? «Тураскаал» деп ниятелиң тургустунганын билер бис. Оларынч кижигуңнериң рес- публика прокурору-биле ужуражылга болган чыныка киришим. Ниятелиңдиг пре- зидиум кижигуңнериниң ара- зында бодал чок шуугаазын үндүрер кижилериниң барың эжердим. Токаның турас- каалын доп-дораян ап окта- рын, бир эвес ол күсүстүн- мес болза, бүгү чоңуңг чы- нык кылмын, төөгү эртеме- ден Юрий Арачынны ре- прессиялар тодардыр ко- жисиянын кижигуңнүндөн үн- дүренин, «Тывааның төөгү- зү» чалды кылмын не- зээн кыйгылар үндүрдүлөр. Анаа М. Шур-оол истелге кылдып, репрессияларны үндүртүрүңга Токаның дорт

кыргилгезин «сайгарып», прокурордан негелде кылды. Бо ораторунд калдыг-даа шинчилел амьданыга дуу- гуртун албаан, анаа-ла сү- шык-сеткилинч хайымыш- кыныдан үнүп келген чүдү- лүк кедергил бедик хон-би- ле чугаалаарга, чамдык улус сеткил ханышыкы-биле хү- лээп ал олурар боор-дур. Репрессиялар тодардып тура, демогиядан чайлар үжүрүлг бис. Бир эвес ону чедип албас болуузумыс, «Тураскаал» ниятелиңинч араска-а чорудулаагы ук херек- ти тодардырыңга ажык бээр- ден, харын-даа шалтын жу- карыштырп болур деп бил- дим.

«Тураскаал» ниятелиңинч үндүргүлгезинч кижигуң- нер чамдык эште «Шын» солун редакциясына кел- ген, репрессияга таварыш- кан кижилерге хамаарышкан материалдарын чырыкче парлараны негеп көзүп турар апарган. Ол үениң кижиле- ринч сактымышынынч пар- лалаарга берип турган, шын эвес чүдүдериң үндүр- генистиң база катал чугаа- лап каайн. Чүгүң-даа муру- нунда репрессияларга кир- жип сактышыкын кылдыр солуга чырыдырын негезиң боом-дур. Чижээ, генерал Шома дугайында материал солуга келген. Шома рес- публика прокурору турган, репрессияга таварышкан кижилеринч херзон бадтылап, күштүг кылдыр ат салып турган архивтен билдин- ген. Шомаңгы репрессияга калдыг киржалгениң тода- радып алабай чыда, анаа чымыг сактымышкы кыла

бээр канчал тааржырыл. Ол ышак «Тостун херзон» ууш шинктен Союз Ойдуң соолугу боду кара-бакыңга олурган шың. Ынчаарга ону база аажок когараян, калдыгдан кижиге кылдыр ав- торлар бижир бээр-дир.

30-40 чылдарда Тывага болулаан репрессияларын шың тодардыры аажок улуг бердөзөңүрлеринч болуп турар. Ол таламыс-биле ком- миссия амьдрал турар. Реп- рессиялар каймын, канчал, чүңүт уркуудан эгелзениң тодардып алыры чугула. Репрессияларга хамаа- рышкан материалдарын со- луга чырыдырын харылап турган болгаш, архив доку- ментилериң-биле элзөн таныш мен. Ынчаарга Оюн Полат- тың «Тывааның амьдартырың» үнөп чүдүлүде мындыг одуртулар барын сактып көр- зөңүр. «Тостун херзонин» киржикчилери чеди кижини тудуп бажынап алган. Ук херекти көр деп турда, че- вулекчи Рогов удурдылап турган шыжакың. Тывада контролчюстүр бөлүктүң киржикчилери ийн кижиге бар деп. ТАР Сайкаттар Чувле- диниң даргазы Сат Чүрмүт- Тажи, Биче-Хурал Президи- умунуң даргазы Адыг-Түлүш Хемчин-оол дээрге Тока анаа чөпчөзөңүрлөй олурган деп бижзөн. Рогов анаа удурдылап, чанар-чорудуң чедир могагына бээрге, ону Политбюрога көр деп, Тока түнүл үндүргөн. Политбю- реданың атыс хуралдаш, эр- тенинде ийн кижини тудуп бажынаан. Мыа бо чижек- тен көөргө, Тока ону дорт удурткан бе деп айтырып арай чигиничи болу бээр- дир. Чүрмүт-Тажы биле Хе- мчик-оолду берейн олурган

дир деп бодум хумда бо- дай бээр чордум. Политбюрога, пленумга санаал берген кижилеринч чү- гаазын ылаптыг шинчилеп, ынангы байдалды тодары- дыр апаар. Чогуң репрессия- лар эгелзениң мурунунда- ла хон-чиз эндерин турганы материалдардан ийлен. Чо- туң ылай кижилер Полит- бюро болгаш пленумга ха- лалты хайылдырып турган нар 1936 чылда Тывааның ССР-ге элзиниң Седип-оол Таноуңг Токага бижзөн ча- гаазы бар. Ында Оюн Тан- чы-биле хууда үсүкүлениң ки- жиниң политиктинч байдалга дүүштүрүп тургаш дынап- тан. Сөөлүнде чагааны өрте- дилерин дилзөн. Чага кан- дыг-ла-бир чылдагаан-биле архивте артып калган. Шак ындиг ийизил, чашпаа, эр- ге-дужала сүрер кижилерниң дамы-чаны, хөдөлгөннөрү репрессияларын төртүтүне- ринге чедирген-дир.

Тывага болган репрессия- ларны тодардырда, хамма- ла бурууну Токаның кырын- че чая каапкың, оң-биле доо- зуң каары челе болдуң- мас. Оюн Полат, Сат Тока- риштай, Оюн Омехчин, Мо- ламдай, Намдак, Салчак Парчин, Монгуш Артаас бол- ум эскелер-даа кедерге улуг эргелиң турганын у- луг апаар. Баштай-ла олар- ның үтүлгелерин тодаргай- лады чугула. «Тывааның амьдартырың» солуга үгөн чамдык материалдар. «Ту- раскаал» ниятелиңинч пре- зидиум кижигуңнериниң не- гелделери анаа-ла шуугаазы- ның, амьдга ажык чок, ха- рын-даа доктар ужурашты- рып турар-дыр деп болаар мен.

«Шын» материалдар эр- кеп берип турар чамдык ав- торлар боттары Тока үезин- де улуг эрге-дуушала чоруп, оң надрлары. Полат биле Артасты алдан чылдар эге- зинде кем-буруу чок черге кижилерге буруу санаган дээр чөптүг кемчел оонаган. Айтырыңы пленумга көр- ген-дир. Ынчан ук эштер чон мурунуга Токаның буруу- зун адал, сен ычандым, мени мыңчалдым, бурууус дөмөй деп чүгө кугаалап үнүп нечбөңүрлөй? Оон ынай То- каның амьдрал чоруп үезинде: «Салчак Калбакче- рекович!» — дээш, оң баары- нга дис кырыңга олурда дужер чыгыс чораян эштер бөгүн ону «чонун дай- зыны» кылдыр чыгай берген- дилер. Байдалды ынан чү- ге шыны-биле илеретпозил? Тока каажар, удурланымың- ларың бажын кажан-даа ай болур. Ынчангаш кым-даа анаа удуу чүвө чугаалай албас турган дикир-дир бис. Алдан чылдарда ук херектер- ниң көрүн турда, пленумга Алесандр Давал, Эш, То- ка! Силерниң анаа буруулар база эвезиң эвес болдуң ийин» — деп чугаалаан дээр чүвө, Давал пенсия үңгүже чедир министр болуп чорду ышакмыс. Шүгүчүлүл дээш ону дужуруң кааптаан-даа чүвө-дир.

30-40 чылдарда болгаш 50 чылдарын эгезинде Ты- вага болган репрессияларга хамаарыштыр материалдарың «Шынын» аршынарында «Архив» материалдарынч бадтылап чырыдып эгелзеп болгай. «Тостун херзон» деп адаар үшден эгелзөн, анаа хамаарышкан чүдүдериң со- лунунч аршынга удавас бер- ип эгелээр. Эдуард ДОНГАК.

БУЯННЫГЛАР ФОНДУЗУНГА

«XXI чүс жылдык репорттары — калдык күнүшкүмүз» деп спорт-мартындагы театрдык кезде...

Владислав Третьяк Канададан экижелеп, Арменияга чер...

ЯНВАРЬ

Понедельник

ЯНВАРЬ 15 БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

15.30 Грузин болгаш еврей чоннарын найралчы харылаанын дугайында...

НИГИТИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

17.00 Хак спорт. Делегей кубогу. 15 км. Херзженер...

КЫЗЫЛДАН

19.00 «Салтычгыш». 19.30 Медээлер. 19.35 «Тыва черде»...

МОСКВАДАН

20.10 «Тамчытыг удунар чаштары». 20.25 «Ча аттар»...

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.00 «Ча аттар». 20.10 «20.15 «Тамчытыг удунар чаштары»...

Вторник

ЯНВАРЬ 16 БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

6.30 120 минута. 8.35 «Дубровский». 4 сериялыг уран-чечен телефильм...

МОСКВАДАН

20.10 «Тамчытыг удунар чаштары». 20.25 «Ча аттар»...

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.00 «Ча аттар». 20.10 «20.15 «Тамчытыг удунар чаштары»...

Среда

ЯНВАРЬ 17 БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

6.30 120 минута. 8.35 «Дубровский». 4 сериялыг уран-чечен телефильм...

МОСКВАДАН

20.10 «Тамчытыг удунар чаштары». 20.25 «Ча аттар»...

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.00 «Ча аттар». 20.10 «20.15 «Тамчытыг удунар чаштары»...

Четверг

ЯНВАРЬ 18 БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

6.30 120 минута. 8.35 «Дубровский». 4 сериялыг уран-чечен телефильм...

МОСКВАДАН

20.10 «Тамчытыг удунар чаштары». 20.25 «Ча аттар»...

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.00 «Ча аттар». 20.10 «20.15 «Тамчытыг удунар чаштары»...

Пятница

ЯНВАРЬ 19 БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

6.30 120 минута. 8.35 «Дубровский». 4 сериялыг уран-чечен телефильм...

МОСКВАДАН

20.10 «Тамчытыг удунар чаштары». 20.25 «Ча аттар»...

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.00 «Ча аттар». 20.10 «20.15 «Тамчытыг удунар чаштары»...

риям. 17.00 «Вечора» ансамблдин концерти. 17.30 «Депутаттын портрети»...

КЫЗЫЛДАН

19.00 «Азия төвү». Программала: Медээлер. «Сонгудаларга уткушту»...

МОСКВАДАН

20.00 «Тамчытыг удунар чаштары».

КЫЗЫЛДАН

20.15 «Салн өздөндө кезе». Литература-хожумунг программа...

МОСКВАДАН

21.05 Кинохитал. 21.15 Фестиваль. ССР-АКШ. Анык композициялар...

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.00 «Туркмениянын турисчи орутары». 19.15 «Маэстро»...

МОСКВАДАН

20.15 «Салн өздөндө кезе». Литература-хожумунг программа...

Среда

ЯНВАРЬ 17 БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

6.30 120 минута. 8.35 «Дубровский». 4 сериялыг уран-чечен телефильм...

МОСКВАДАН

20.10 «Тамчытыг удунар чаштары». 20.25 «Ча аттар»...

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.00 «Ча аттар». 20.10 «20.15 «Тамчытыг удунар чаштары»...

Четверг

ЯНВАРЬ 18 БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

6.30 120 минута. 8.35 «Дубровский». 4 сериялыг уран-чечен телефильм...

МОСКВАДАН

20.10 «Тамчытыг удунар чаштары». 20.25 «Ча аттар»...

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.00 «Ча аттар». 20.10 «20.15 «Тамчытыг удунар чаштары»...

Пятница

ЯНВАРЬ 19 БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

6.30 120 минута. 8.35 «Дубровский». 4 сериялыг уран-чечен телефильм...

МОСКВАДАН

20.10 «Тамчытыг удунар чаштары». 20.25 «Ча аттар»...

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.00 «Ча аттар». 20.10 «20.15 «Тамчытыг удунар чаштары»...

МОСКВАДАН 20.00 «Тамчытыг удунар чаштары». 20.15 Хоклей. ССР-чемпионады. ЦСКА — «Динамо»...

КЫЗЫЛДАН

19.00 «Азия төвү». Программала: Медээлер. «Сонгудаларга уткушту»...

МОСКВАДАН

20.00 «Тамчытыг удунар чаштары».

КЫЗЫЛДАН

20.15 «Салн өздөндө кезе». Литература-хожумунг программа...

МОСКВАДАН

21.05 Кинохитал. 21.15 Фестиваль. ССР-АКШ. Анык композициялар...

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.00 «Туркмениянын турисчи орутары». 19.15 «Маэстро»...

МОСКВАДАН

20.15 «Салн өздөндө кезе». Литература-хожумунг программа...

Среда

ЯНВАРЬ 17 БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

6.30 120 минута. 8.35 «Дубровский». 4 сериялыг уран-чечен телефильм...

МОСКВАДАН

20.10 «Тамчытыг удунар чаштары». 20.25 «Ча аттар»...

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.00 «Ча аттар». 20.10 «20.15 «Тамчытыг удунар чаштары»...

Четверг

ЯНВАРЬ 18 БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

6.30 120 минута. 8.35 «Дубровский». 4 сериялыг уран-чечен телефильм...

МОСКВАДАН

20.10 «Тамчытыг удунар чаштары». 20.25 «Ча аттар»...

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.00 «Ча аттар». 20.10 «20.15 «Тамчытыг удунар чаштары»...

Пятница

ЯНВАРЬ 19 БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

6.30 120 минута. 8.35 «Дубровский». 4 сериялыг уран-чечен телефильм...

МОСКВАДАН

20.10 «Тамчытыг удунар чаштары». 20.25 «Ча аттар»...

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.00 «Ча аттар». 20.10 «20.15 «Тамчытыг удунар чаштары»...

«Дубровский». Уран-чечен фильм. 4-кү сериялы. 9.40 «Сибирь» ансамблдин концерти...

КЫЗЫЛДАН

19.00 «Азия төвү». Программала: Медээлер. «Сонгудаларга уткушту»...

МОСКВАДАН

20.00 «Тамчытыг удунар чаштары».

КЫЗЫЛДАН

20.15 «Салн өздөндө кезе». Литература-хожумунг программа...

МОСКВАДАН

21.05 Кинохитал. 21.15 Фестиваль. ССР-АКШ. Анык композициялар...

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.00 «Туркмениянын турисчи орутары». 19.15 «Маэстро»...

МОСКВАДАН

20.15 «Салн өздөндө кезе». Литература-хожумунг программа...

Среда

ЯНВАРЬ 17 БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

6.30 120 минута. 8.35 «Дубровский». 4 сериялыг уран-чечен телефильм...

МОСКВАДАН

20.10 «Тамчытыг удунар чаштары». 20.25 «Ча аттар»...

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.00 «Ча аттар». 20.10 «20.15 «Тамчытыг удунар чаштары»...

Четверг

ЯНВАРЬ 18 БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

6.30 120 минута. 8.35 «Дубровский». 4 сериялыг уран-чечен телефильм...

МОСКВАДАН

20.10 «Тамчытыг удунар чаштары». 20.25 «Ча аттар»...

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.00 «Ча аттар». 20.10 «20.15 «Тамчытыг удунар чаштары»...

Пятница

ЯНВАРЬ 19 БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

6.30 120 минута. 8.35 «Дубровский». 4 сериялыг уран-чечен телефильм...

МОСКВАДАН

20.10 «Тамчытыг удунар чаштары». 20.25 «Ча аттар»...

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.00 «Ча аттар». 20.10 «20.15 «Тамчытыг удунар чаштары»...

«Дубровский». Уран-чечен фильм. 4-кү сериялы. 9.40 «Сибирь» ансамблдин концерти...

КЫЗЫЛДАН

19.00 «Азия төвү». Программала: Медээлер. «Сонгудаларга уткушту»...

МОСКВАДАН

20.00 «Тамчытыг удунар чаштары».

КЫЗЫЛДАН

20.15 «Салн өздөндө кезе». Литература-хожумунг программа...

МОСКВАДАН

21.05 Кинохитал. 21.15 Фестиваль. ССР-АКШ. Анык композициялар...

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.00 «Туркмениянын турисчи орутары». 19.15 «Маэстро»...

МОСКВАДАН

20.15 «Салн өздөндө кезе». Литература-хожумунг программа...

Среда

ЯНВАРЬ 17 БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

6.30 120 минута. 8.35 «Дубровский». 4 сериялыг уран-чечен телефильм...

МОСКВАДАН

20.10 «Тамчытыг удунар чаштары». 20.25 «Ча аттар»...

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.00 «Ча аттар». 20.10 «20.15 «Тамчытыг удунар чаштары»...

Четверг

ЯНВАРЬ 18 БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

6.30 120 минута. 8.35 «Дубровский». 4 сериялыг уран-чечен телефильм...

МОСКВАДАН

20.10 «Тамчытыг удунар чаштары». 20.25 «Ча аттар»...

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.00 «Ча аттар». 20.10 «20.15 «Тамчытыг удунар чаштары»...

Пятница

ЯНВАРЬ 19 БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

6.30 120 минута. 8.35 «Дубровский». 4 сериялыг уран-чечен телефильм...

МОСКВАДАН

20.10 «Тамчытыг удунар чаштары». 20.25 «Ча аттар»...

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.00 «Ча аттар». 20.10 «20.15 «Тамчытыг удунар чаштары»...

КЭЭП КӨӨРҮНЧЕ ЧАЛАП ТУР БИС

Республика, найсалдык Кызылдын культурамдыралыгына, оон чурттакчыларына өөрүчүг сүй белек — Москванда «Театр-88» деп хөгжүмүни театрынын коллективинин аадап кээр деп турары. «Театр-88» ке» студия деп сөстү база бөмөп аалынар. Ине, театр бөдүнү ады-биле кожа ол сөстү бөдүнү дорт уккандыгдан анында. Россияда бир илми, терини дөз утталыг ол сөстү өдилет турар. Сөөлүг чылдарда тургустууну тур болгаш тургустуугулаан дыка хей театр-студияларда чавис мергенчилер, дилетанттар (эреней билгилерин) чылган кылдыр болар, аныг театрларга хамаарылга чер алаас турар.

РФСР-нин уран чүүлүнүн аалдыгы аялдамасы Александр Михайлович Поламинше удурут чорур. Тургустуунан оор театр москвалык-биле уаа-дараа жуурачылаан, Ленинградче, Владимирже, Калининче, Кишиневе болгаш оон-дараа өске хоорайларга гастролядаан. Ол ышан театрны Финляндияга гастролю чедикшигин билган болгаш «Юваспозль юлжы — 88» деп бүгү-делегей фестивалыга киришкен, лауреат атты чели алган.

Тыва республикага бчраан болганын соонда, коллектив даштыкже — ГФР-ге гастролядаарына белгеленип турар. Бис аалымчы, бөдүвс хоорайлыг Кызылда чалнып көзү турар улус-тур бис ийин. Элдесине бердиер халак Уран чүүлүс удуруткучу А. Поламиншевичин доостурганары, өренишчилери чораннар бол хунерде Кызылда — Култура министрствозунда, театр аялдамачыларынын эилелинин баштар черинде, тыва театра аялдам турар. Кызылда төртүтүгөн, анык көрүчүлөр театрына өсен силерин чыгыс чер-чурттуунар бол хунерде бистин театрыныста аялдам, Москвада чуртат турар. Бичагаш бис боттарымыс онуктерисе аалдык, хундүлчел тыва чоңа келгенис ол-дур.

Гастролювусту бистин-дараа, тыва-дараа театр база Тыва АССР-нин Култура министрствозунга өөрүчүг болушкун-биле доозар бодал турар бис. Ол чүл дээрге ачы-буян чедир концерт организааа бис. Оон кирген акиа-харенгин Учулар фондузунче шилчидер бис. Эргям көрүчүлөр, силерин манавышан, театрыни репертуары-биле — совет болган даштык авторларын шилчир-биле мыска

танымштырайы: А. Поламиншевичи көчүлдүг, кедер башпактыг «Химеры» деп трагедияны Н. Гоголдуң Тергубург тоожуларынын аяныга чедимчелиг бикиттинен каттырычыг шин. А. Копковун «Слон» деп шоодуттуг комедиянын режиссеру сир өске жанрга тургускан. Ол шини сенага көргүзери дыка үр үе дургузда чөпшөрөвон турган. Бөгүн ол бистин сенавистан чырыкты көргөн. Шиниң кол маадры Мочалон, алдын чаан тып алган, оун канчатарынын аялы тыпшай турар — диванбагы өлүрүшүн, Америкаже ужуда бөрүнд дээр чүвө-дараа бодал тып шыдаван. Бичаар ужудуп шыдаар бе ол ычаш? Бистин маадрымыс Мочалонини күзелиңи бүдеряне еилерин, эргям көрүчүлериңи, дуанар керек.

Ф. Дюрренматтын төгүлдүг, бузурениг эвес «Ромул Великий» деп комедиялы совет сенаже чыгыс-дараа катар үмзөн Болдушкун буруну Римге-дараа болу-дараа турган болза, ол амыс үеге таарышканы шин. Шинин болу турар үезинде бүгү дургузда танчы-сам, хөгүтү, каттырычыгыр-ыр-шоор, көргүзүлөр көрүчүлериңи чалгаартамас.

Бистин эң хундүлүг болган шиниң көрүчүлериңи — уруглар. А. Хайта, А. Курлинский оларны «Ну, Волк, погоди» деп тоолун көргүзүлөр-биле силерин манав тур бис, уруглар! Силерин-биле жуурааылган улуг хундүлүг болган суралды-биле манавыс эргям көрүчүлөр.

Наталья ГРЕКОВА. «Копчери-Индустрия» БХН-ин уран чүүл болган культура эргелелинин начальниңи оалдакчы. Москва хоорай.

«Театр — 88» — театр-студия бөдүнү чогадычыс аялшынын чаа арга-хевирлер дилет тыварынын таламыс үстүндө дыначканчыс ышан бодалларга канчап-дараа дүшүс. Тыва бедин профессионалдыг, оун уран мергенчилер режиссер башкарып чорур. Театрыни шилчир, оларын манавышан, ачы-буру болажок, театрыни чырым аргалары, мергенчилерини каттыштырар турар.

Бичагаш аалымчы «Театр-88» январь 19-тан 23-ке чедир Тываның «Хундүлчел Демдөө» орденин хөгжүмүни театрынын сенависта бөдүнү шилчирин бараалгадыр. Театрыни группанын оозун Б. Шунин аттыг театр училищениңи, театр уран чүүлүнүн Луначарский атыг институтун доозучулары — Таганеда драма болгаш комедия театрынын, Е. Вахтангов атыг академик театрыни сенависта болган «Мосфильм» инстудиялыгы хей чылдарда аялдам актёрлар тургустуу турар. Тастыкч Б. Шунин аттыг театр училищениңи профессор

Филиал директорунун адынга билдиришкенине шилчип алган тускай эртемий айтыр болгаш даразында документилерини искар; орнумаак эртемийни дугайында документини бөдү, 286 ачы 086 хевирини эми шилчылган, күш-ажал дөптөргөни ушта бикилге, 3-4 хемчээлди 6 фото-чуртук Института чедир келгешер паспортун болгаш шилчип билгилерин болгаш Институту киргезер. ал хуусаал